

DVA KUMPÁNI MISTRA FRANTIŠKA

Jiří Voskovec – Jan Werich

Polovina XV. století. Jsme v úzkých uličkách, přilehlých pařížskému tržišti. Je tu ulička hrnčířů, prodavačů chleba a pláteníků se svým obyvatelstvem. Dívky, prodávající plátno, platí v té době za lehké ženy. Je ráno k 9. hodině, končí se trh a měštky se svými služkami i chudé ženy se vracejí různem uliček z hlavního tržiště s denními zásobami. Všude je plno hádajících se, rouhajících se a na obrátku zas ponížených žebráků, je tu chátra organisované skořápky a skupinky lotříků se smlouvají o darebáctvích. Mezi nimi se mihne také postava klerika Filipa, který někomu z taškářů dal rychle do ruky ženský měšec a teď se dvěma kumpány odchází rychle směrem k hlavnímu tržišti.

Gotický vchod se stupni vedoucími někam do podzemí. Nad vchodem relief koníčka a žerd' s věncem břečťanového listí. Derou se odtud opilí v čele s Villonem. Směřící se krčmář ty poslední vystrkuje. Je to nálada veselé a mladicky blbé opilosti, neboť pijáci jsou vesměs studenti a mládež. Ulička se rozchechtává. Žebráci, taškáři a trhovkyně volají: „Villon! Villon! Mistr František!“ Plátenické holky a nějací kluci běží blíže, studenti se s děvčaty objímají a kočkují. Jen dvě měštky, jdoucí se služkami na nákupy, jsou pohoršeny. Ta tlustá se rozčiluje: „No, toť se rozumí! Mistr František! Řekněte mi: Bývalo tohle za našeho mládí?“ Ta dlouhá, ošklivá, se staví proti opilcům, plivá a ječí: „Fuj, styďte se! To jste studenti?“ Opilci, lapkové a holky se rozchechtávají, kluci se vyšklebují, žebráci nadávají a obě měštky se služkami, hubující, pospíchají odtud.

Studenti se seskupují v hlouček a v čele s Villonem se dávají na pochod, zpívající píseň. Ti, kdož mohou, hlavně kluci, táhnou za nimi, notující spolu. Ulička hřmí zpěvem. Ozývají se výkřiky: „Ať žije mistr František!“ Nějaká trhovkyně, která to vidí, běží vedle zástupu a předbíhá jej, aby oznámila hlavnímu tržišti, že se blíží studenti.

Hlavní tržiště. Stojí zde šibenice a pranýř. Kolem nich mnoho stánků s ovocem, masem, rybami, chleby a látkami. Kupuje se a prodává. Lidé smlouvají a hádají se. Vedle měšťanek zde chodí mnoho chudých žen, které nemají zač koupiti a také zde se povaluje a obtěžuje lidi mnoho žebráků. Mezi žebráky jest ubohý lazar, domněle chromý Ambrož a soudě podle toho, že se k němu ostatní chodí radit a on že je rozesílá po stanovištích, jest jejich králem.

Klerik Filip s oběma taškáři obstoupili hloupou měštku. Jeden z lotříků dělá před jejíma vyjevenýma očima s vejcem eskamotérské kousky a druhý kryje Filipa, který měštec uřezává měšec a mizí. Běží sem trhovkyně, která prve provázela průvod, upozornit, že sem táhnou studenti s Villonem. Na jiném místě tržiště chytil Filip zezadu hezké děvče Isabeau, muchlá jí nadra, ale dostává ránu. Filip se směje: „Teď nemám kdy, ale já si jednou pro tebe přijdu.“ Odchází s lupem.

Ale pojednou na celém tržišti ruch. Prodavači rychle ukrývají stržené peníze, trhovkyně

ukrývají měšce pod sukně, doted' chromí žebráci, nejprve Ambrož, a taškáři se dávají na útěk. Jde sem s tlupou biřiců městský hejtman (Chevalier du Guet) vybírat daň. Děje se tak velmi surově. Hejtman vniká do krámků a vynucuje si to. Psi, kteří se tu potloukají, štěkají, biřici hledají peníze, obracejí trhovkyním na ruby sukně, odkud jim měšce vytahují, trhovci se brání, dav se rotí, druhá část biřiců je rozhání. Hejtman vniká také do zděných místností židovských a pod záminkou, že židé nesmějí mít posvátné věci, bere jim zlaté kříže a kalichy, které u nich zastavili šlechtici.

V té chvíli dochází na tržiště vzrostlý průvod vedený Villonem za zpěvu písně. Lidé na tržišti nabývají odvahy a staví se hejtmanovi a biřicům na odpor. Skupina Villonova se přidává k lidu. Nastává nerovný boj, zeleninou, látkami, vejci, hrnci a jejich obsahem proti halapartnám. Ale množství a nadšení vítězů, vojenské zbraně jsou přemoženy a tlustý hejtman bez klobouku s potrhanými šerpami prchá, jsa stále ještě pohazován vejci. Lid jása. Villon vyskakuje na šibenici a zpívá odtud písničku: „Hej, pane králi!“, kterou celý dav pěje spolu.

Ale hejtman a stráž si došli jen pro posilu. Vnikají sem znovu, rozhánějí zástupy a zatýkají Villona, který vesele seskakuje se šibenice. Odvádějí ho. Dav se valí s ním.

Komnata v bytě prevota – města Paříže. Prevot právě jí, jsa obsluhován pážetem, když z ulice zaslechne hluk. Jde k oknu a seshora vidí, jak se dole valí dav a jak hejtman s biřici vedou Villona. Provázejíc je, lid křičí: „K prevotovi! Chceme mluvit s prevotem!“ Když lid spatří v okně prevota, křičí na něho: „Zloděj! Hanba! Pryč s prevotem!“ Pískot, křik. Rozzlobený prevot vybíhá do sousední místnosti, dává strážím nějaké rozkazy a ty běží dolů.

Do místnosti vchází hejtman. Prevot se na něj hrozně obořuje, proč dělá v městě zbytečné poplachy, proč zatýká studenty a Villona, a že z toho budou nepříjemnosti s univerzitou a rektorem. Hejtman vypravuje o Villonově potupné písničce, o vzbouření na trhu a přiznává se, že vybíral poplatky. Oba pánové se konečně dohodují. O výtěžek se dělí. Prevot, když přepočítává peníze, není spokojen, že je toho málo: „Proč jste nebyli u židů?“ Hejtman zapírá, že u nich byl: „Neměl jsem kdy!“ Prevot vykládá, že potřebuje peníze a že je třeba navštívit židy co nejdříve. „Já o tom ovšem nevím, vůbec nic nevím! Drancovat je vaše věc. Jste hlupák a budete-li dělat nepříjemnosti, nebudu vás u krále už držet a půjdete z Paříže.“ Rozkazuje mu, aby přivedl Villona.

Prevot přijímá Villona přísně, ale laskavě. Dělá mu otcovské výčitky: v tak těžkých a nebezpečných dobách by měli studovaní lidé národ uklidňovat a ne pobuřovat; jde o zájem vlasti a král i prevot, kteří si váží umění, dovedou ocenit každou pomoc, která by jim byla poskytnuta; ale spojovati se s luzou, může být vzápětí jen neštěstí. Villon ukazuje na šířící se korupci a vydírání, mluví o hejtmanovi a pánech, kteří jsou s ním spojeni. Prevot vykládá, že se daně musí odvádět, že je vlast před válkou, že město potřebuje peníze k svému zvelebení; překročil-li hejtman svou pravomoc, bude co nejprísněji potrestán. Prevot pak chválí Villonovy verše, ale: proč neopěvuje krále, šlechtu a lidi počestné, a konečně i on, prevot, si zaslouží za svou dlouholetou činnost o blaho města a lidu jistého uznání. Ironicky se tvářící Villon se znuděně dívá na prsten prevotův: „Jaký to máte krásný prsten?“ Prevot natahuje ruku, aby si jej Villon mohl prohlédnouti a ten mu jej snímá s prstu. „Vyčítáte mně verše?“ „Ovšem!“ „Pak si jej ponechám za honorář.“ Nastrkuje si prsten a se smíchem odbíhá.

Prevot je v rozpacích, chce běžeti za ním, ale ode dveří se vrací, znovu se k nim rozbíhá,

otvírá je a střetává se s hejtmanem a deputací trhovců, kteří tam čekají. Prevot zuřivě nakazuje je vyhnat. Biřici tak činí. Venku stráže rozhánějí lid. Prevot křičí na hejtmana: „Žádné srocování se nebude trpět, žádný Villon se nebude trpět, dejte okamžitě vybuchovat...“

Po pařížských ulicích bubnují bubeníci, vyhlašujíce, že každý, kdo bude zpívati Villonovy písničky, bude dán na pranýř a veřejně zmrskán.

Ulicemi procházejí skupiny stráží a smazávají po zdech potupné nápisy na prevota a správu města. Lidé se na to nenávistně dívají. Stráž dospěla až k městské bráně, maže na ní potupný nápis a chce se právě vraceti, když z dálky zaslechne zpěv: „Hej, pane králi!“ Jde tedy po hlase za bránu a do polí k podivnému stavení, složenému z dvorků a přístavků.

Vniká do dvorka, kde ji uvítává smečka psů, kterým se třeba brániti. Jsou tu všude pohozeny a pověšeny koňské, kočičí a psí mrchy a mezi tím poskakují vrány s přistřiženými křídly. Zpěv zakázané písně se ozývá z vnitra domu. V ústrety jim přichází ohavný chlap, ohromný s vyteklým okem, vousatý a chlupatý, zasviněný a zakrvácený, v náručí s nějakými vnitřnostmi a střevy. „Kdo jste?“ ptá se hlídka. „Kat.“ „A kdo bydlí tady?“ Ukazují po zvuku zpěvu. „Ras.“ Velitel dává rozkaz, aby tam stráž vnikla. Kat: „Nechodte tam, ras se bude zlobit!“ Stráž vniká do temné síňky. Pod nohama se jí mihnou nějaká zvířata, shora vyletí nějakí ptáci a udeří je křídly do tváří. Přicházejí ke dveřím, odkud zní zpěv, a opatrně a se strachem se chystají halapartnami k útoku na ně. Rozrážejí je.

Ocitají se ve světlé místnosti. Se stropu jsou rozvěšeny svazky léčivých bylin, je tu řada kelímků. Jsou tu i knihy. Místnost je plná psů, koček a kozlat, z nichž někteří mají ovázaný údy. Uprostřed zvířat sedí Georges, který cucátkem krmí kozle, usmívá se a nevinně si zpívá Villonovu písničku. Neustává ve zpěvu ani při jejich příchodu, jen se na ně udiveně obrací. Zatýkají ho. „Proč mě zatýkáte?“ ptá se naivně. Odpovídají mu, že zpívá zakázanou písničku a že přijde na pranýř. Když ho odvádějí, řekne: „Promiňte, pánové!“ odklopí víko bedny, vyjme z ní hada, pohládí ho po hlavě a dá ho zas zpět. Když je veden dvorkem, sbíhají se psi. Nařizuje katovi, co má dát kterému zvířeti jíst a ať mu nezapomene na kozle. Štěkající smečka psů vybíhá za ním z rasovny a provází průvod, který ho odvádí.

Byt městského hejtmana. Hejtman se strojí do služby, bere si pás s mečem, žena mu pomáhá a on ji sekýruje, co mu má podati a co ne. Hádají se přitom o peníze. Žena mele pyskem: prevot je největší zloděj ve městě, ty se jak blázen dřeš, on ti to všechno sebere, vydržuje si milostnice; já chodím nahá, zemská písařová má letos už druhý stříbrný pás, kuchařové koupil muž perly a nové prsteny, u purkrabích mají nový vůz a já nemohu pozvat nikoho ani na pořádnou večeři; ostatně ty věci, co jsi přinesl od židů, nejsou k ničemu, protože každý pozná, že jsou to zástavy od hraběte X. a vicomta Y. Hejtman bručí. Žena mu vztekle hází věci, které potřebuje k strojení. Hejtman se dostrojuje a jde si k zrcátku na stěně u okna uvázat šerpu. Přes uličku vidí nahou Kateřinu, která se ve svém bytě naproti strojí. Hejtman má najednou dosti času, nepospíchá a šilhá po Kateřině. Jeho žena přechází ve svém kázání k pěknému pořádku v obci: trpí se, aby nevěstky nosily krumplované pásy, jako počestné měšťanky. Dovoluje se jim, aby se naparovaly, aby v kostelích seděly: helmbrechtice, lazebnice a hampejznice požívají teď

větší úcty než věrné křesťanky. Hejtmanova žena pojednou shlédne v protějším okně Kateřinu. Rozzuří se: „Aha, prevotova milostnice!“ Hejtman: „Pst! Nekřič, jsme na něm závislí!“ Žena zlostně odstrkuje muže a řve přes ulici na Kateřinu: „Zavři si alespoň okno, couro nestydatá!“

Byt Kateřiny. Nahá Kateřina se směje, jde k oknu a křičí na hejtmanku: „Já se ukazovat mohu, ale ty už né...!“ Je vidět, jak naproti hejtmanka zlostně přibouchává okenici.

Kateřina se za služčiny pomoci strojí. Ve vedlejší místnosti, v níž jsou otevřeny dveře do pokoje Kateřinina, se rozvaluje chlap, cpe se koláči, zbytky odhazuje na zem a na zemi má stát džbán s vínem. Je to klerik Filip.

Dole pod Kateřinými okny v zahradě zpívají studenti s Villonem dostaveníčko. Kateřině nahoře to není vhod, nemá teď kdy a zlobí se, že ji obtěžují. Z vedlejšího pokoje přichází Filip a ušklebuje se. Villon běží zdola po schodech a klepe na Kateřininy dveře. Polonahá Kateřina jde ke dveřím, otvírá málo a skulinou říká: „Mistr František? Ne, teď ke mně nemůžete...“ Villon za dveřmi: „Kateřino, Kateřino!“ „Ne, mistře Františku, mám zde lidi a pak musím odejít. Není to možno!“ Villon: „Alespoň ruku mi podejte, Kateřino!“ Kateřina mu podává skulinou ruku, on ji líbá a deklamuje verše: „Já u pramene jsem a žízň hynu – horký jak oheň, zuby drkotám. Dlím v cizotě, kde mám svou domovinu – ač blízko krbu, zimnici přec mám.“ Unuděná Kateřina vtahuje ruku dovnitř místnosti, ale s ní zároveň i ruku Villonovi, který její nepouští. Spatří krásný prevotův prsten a obrací oči k Filipovi, který stojí ve dveřích vedlejšího pokoje. Filip kývne hlavou. Villon venku prosí: „Kateřino, vpusť mě dovnitř!“ Kateřina: „Nemohu, mistře Františku, ale než půjdu na ranní, stavím se v krčmě U šišky. Čekejte tam na mne. Ten prsten mi dáte, Františku?“ a stahuje mu jej s prstu.

Brzy po odchodu Villonově odchází do večerních ulic také Kateřina, sledována z pozdálí Filipem. Na ulici naráží na hlídkující občanskou stráž a schovává se před ní do temného výklenku. Odtud vidí, jak stráž přichází k jednomu dveřím, jak několik hlídkujících na ně buší a jak druhá část zůstává venku.

Pekařská dílna. Mistr Jehan právě zadělává na chléb. Je tu velká díže, která kyne. Přicházejí hlídkující a vyzývají ho, že musí dnes na noční službu. Rozčiluje se, hádá se s nimi, nemůže, kyne mu těsto, proč mu to neřekli včera. Stráž se vymlouvá na prevotovo nařízení. Pekař bude mít za úkol smazávat potupné nápisy a troubit. Dávají mu do ruky kbelík a ponocenskou troubu. Když odcházejí, je pekař nešťasten nad kynoucí díží s těstem.

Kateřina, která nemohla ze svého úkrytu vyjít dříve, než odešla stráž, teď, když společně s pekařem Jehanem kolem ní přešla, může pokračovat ve své cestě. Jde uličkou k jednomu domu, otvírá si klíčem postranní vchod a mizí v něm.

Prevot v nočním oděvu se chystá odejít spát, sedí na židličce a velkými nůžkami si stříhá prsty u nohou. Otvírají se tajná dvířka a jimi vstoupí Kateřina. Prevot se na ni zlobí, že jde tak pozdě. Vyčítá jí, že si ji platí, že ho stojí moc peněz a ona že ho zanedbává. Jak ho Kateřina chlácholí a hladí ho, spatří prevot na jejím prstě svůj prsten. Rozčiluje se: odkud jej má? S Villonem ho také podvádí? Spílá básníkovi. Však ho dostane. Kateřina, chlácholíc ho, mu slibuje, že mu při tom pomůže. Dnes v noci bude Villon U šišky, ona tam půjde, zdrží ho, dokud bude třeba a prevot ať zařídí vše ostatní.

ILUMINACE

Jiří Voskovec – Jan Werich: Dva kumpáni mistra Františka

Jiří Voskovec a Jan Werich jako Georges a Jehan.

Foto: A. Paul.

Hospoda U šišky. Do hospody začínají se scházeti lidé. Jsou to měšťané, šlechtici i luza. V hospodě stojí stolky, u nich klerici, ochotni napsati za peníze komukoliv nějakou písemnou žádost. Provádějí se tu obchody. U jednoho stolku hraje Villon s Filipem karty, jsouce obklopeni diváky, kteří pozorují hru. Mezi nimi je také král žebráků Ambrož a prodavačka chleba Isabeau, která sem přišla s košem za obchodem. Villon vyhrává. Filip je stále rozčilenější. Diváci, hlavně Ambrož, mají radost z Villonovy výhry a Filip se po nich zlostně obrací. Při jednom z takovýchto pohledů zpozoruje Isabeau a předstíraje lhostejnost k prohře, osloví ji: „Aha, to je ta holka ráno z trhu. Mám smůlu, už po druhé nemám kdy.“ Hraje dále. „Štěstí ve hře, neštěstí v lásce“ povídá Villon. Při těch slovech se na něj Isabeau dívá, je vidět, že by si s ním ráda něco začla, ale Villon si jí nevšímá. Když je prohra Filipova již velká, shrne obratným pohybem kostky na klín a snaží se je vyměnit jinými. Ale Isabeau to zpozoruje, začne křičet a diváci Filipovi kostky vykroutí. Bylo by málem došlo k rvačce mezi Filipem a diváky. Při rvačce tasí Filip dýku. Hraje vztekle dál. A prohraje všechno. Vyskakuje a praví k Villonovi: „Nemysli si, že ti to nechám. Hrajem dál, na dluh!“ Villon: „Na dluh nehraju!“ Filip: „Zbabělče!

Chceš se nažrat!“ Znovu se to schyluje ke rvačce. Filip: „Jdu si pro peníze! Počkáš!“ Villon s úsměvem: „Počkám!“ Filip odchází. Po jeho odchodu Villon se smíchem: „Chci se nažrat!“ Rozhazuje část vyhraných peněz mezi hospodu. „Ostatní později!“

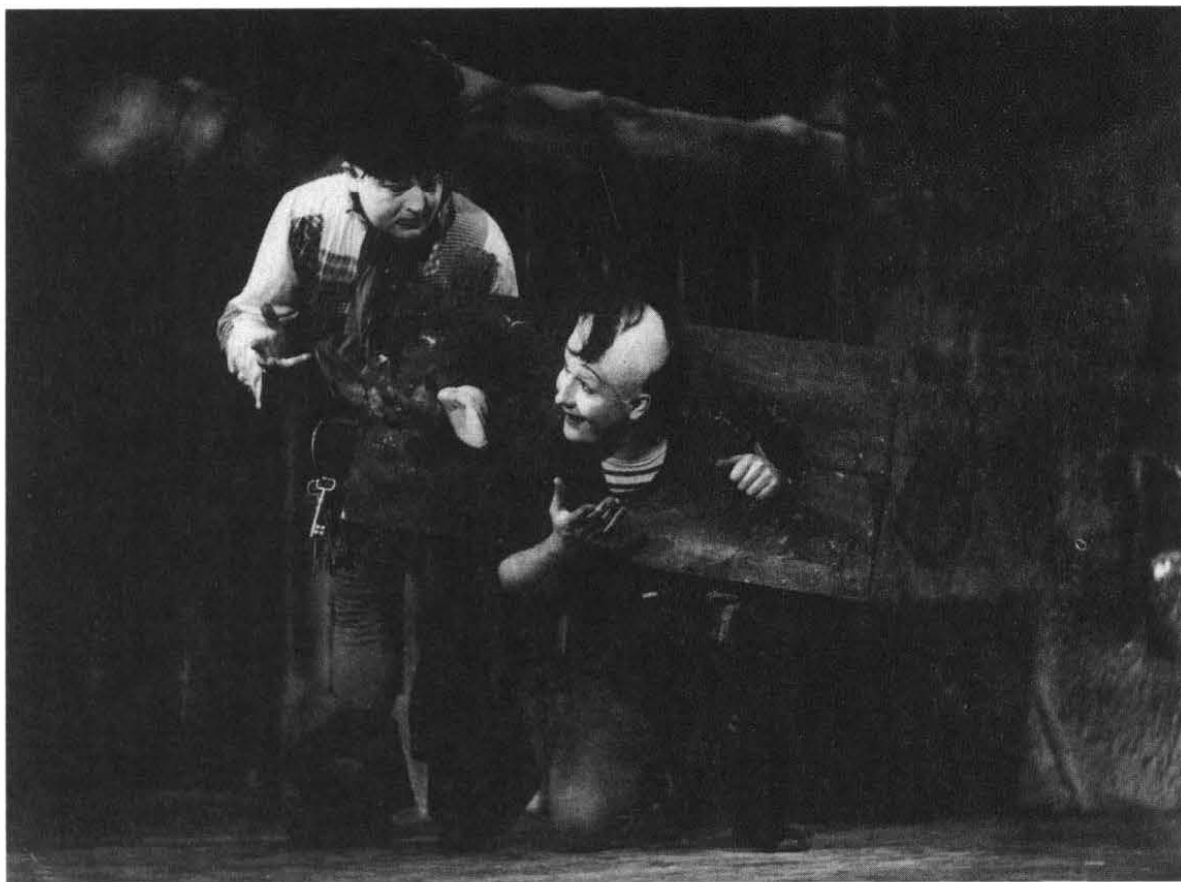
Pokoj prevotův. Je vidět, jak se ve dveřích mihl cíp Kateřinina nočního šatu, která na chvíli odchází. Prevot v noční košili využívá té chvíle a dává pozor, aby byl s prací hotov dřív, než se Kateřina vrátí, ukládá pod podušku velké společné postele peníze, které dnes sebral hejtmanovi a zlatý řetěz. Kateřina se vrací. Oba jsou již smířeni, vlezou si do postele, trochu povídají a zhasínají svíci. Kateřina se na něco ptá, ale z odpovědi prevotovy je vidět, že je ospalý a zívá.

Filip si jde pro peníze do domu prevotova a plíží se nočními chodbičkami nahoru. Otvírá dveře ložnice, poslouchá a když slyší, že prevot chrápe, tiše šeptá: „Kateřino!“ Kateřina se vztyčuje na loži. Pochopí, co se děje, a je zděšena. Opatrně vyskakuje, jde k Filipovi a šeptá: „Pro rány boží, Filip!“ „Musím mít peníze!“ Kateřina zděšeně: „Jdi pryč!“ Filip vztekle: „Peníze!“ Kateřina jde k loži prevotovu, opatrně mu bere měsíc peněz a zlatý řetěz a dává Filipovi, který odchází. Pak si sedá na postel vedle prevota a přemýšlí, co dělat. Nezbývá, než vyskočit a křičet, že zde někdo byl. Prevot se probudí, vidí, že byl okraden a v zoufalém lakomství a vzteku cloumá Kateřinou, obviňuje ji, že ona sem lupiče přilákala, řve po strážích. Je to hysterický záchvat lakomství. Vybíhá v nočním oděvu do strážní místnosti, stráž se řítí ven, on tam popadne nějaký plášť a meč a žene se za nimi.

„Trubte na poplach, zvoňte, prohledejte celé město, musím ho najít!“ Poplach na ulicích. Troubí se a zvoní. Na jednom místě určuje městský hejtman směr strážím. Na jiném místě jsou zatýkáni žebráci, tuláci, nevěstky a „skořápkáři“. Mezi tím se potlouká prevot v nočním oděvu s přehozeným pláštěm a s mečem.

Pustou noční ulicí se klátí flegmaticky Jehan s kbelíkem, halapartnou, troubou a lahví vína a chvílemi zatroubí, chvílemi se napije. Na zdi visí nápis: „Purkmistr krade.“ Jde k němu a místo smazání slovo „krade“ podtrhne křídou. Odchází, ale vrací se a k nápisu připíše: „a je vůl.“ Kolem něho přeběhnou lidé, vyburcovaní poplachem a ptají se, co se to děje, ale on jen odpovídá: „Copak já vím? Copak já se o takové hlouposti starám?“ a stěžuje si, že mu doma kyne těsto.

Pekař Jehan na jiném místě zastaví a troubí 18 hodin. Troubí to však, aniž to ví, těsně u pranýře na tržišti, na němž je v kládě Georges ras. Když Jehan odkládá troubu, aby se napil, Georges ho překvapuje a troubí na ústa. Jehan se obrací, zpozoruje pranýřovaného a mračí se na něho. Ras: „Troubí.“ Jehan: „Vážený pane, já mohu, mám na to ponocenské kursy.“ Georges: „Sotva člověk usne, už ho takový trubač vzbudí.“ Jehan vydá na trumpetu kratičký tón. Georges: „Tohle je nějaké troubení? Co je to?“ Jehan: „To je čtvrt.“ Georges: „Co byste říkal, kdybych vás kopl?“ Jehan: „Jen to zkuste!“ Ras z pranýře ponocného kopne. Ponocný vletí do stánku s ovocem, vše se řítí, ale když vstává, sypou se shora ořechy, on po nich sklouzne a leží opět. Pekař Jehan sbírá z trosek velký kus železa a jde na Georgese, který trochu ustrašeně povídá: „Vždyť jste mi říkal, abych to zkusil!“ Ale Jehan jde a železem otevře zámek klády, takže je Georges volný. Stojí proti sobě a Jehan se snaží s rasem vypořádat. Georges: „Já jsem ras. Upozorňuji vás, že jsem člověk opovrhovaný, kterého se počestný křesťan nesmí dotknout.“ „Před bohem jsme si všichni rovni,“ praví Jehan a vrazí Georgesovi ránu, že ten kus odlétne... ...a vrazí do prevota, který se sem zuřivě žene. Prevot padá, ztrácí plášť a je tu v košili.

Jiří Voskovec a Jan Werich jako Georges a Jehan.

Foto: A. Paul

Prevot se na ponocného osopuje, ale ten, jsa si vědom své úřední důstojnosti, ho vyslýchá. Ponocný se tvrzení prevotově, že je prevotem, vysmívá, protože prevot neběhá v noci po Paříži v košili, a nekrade-li zrovna, spí doma s nějakou holkou. Prevot se proti němu žene mečem a při půtce s halapartnou přesekává meč nějaký provaz, na kterém visí plachta z boudy a plachta padá na prevota. Jehan a Georges, jsouce přesvědčeni, že mají v rukou blázna, dávají ho na pranýř. Nutí ho troubit na ponocenskou troubu.

Okolo jde nějaký žebrák, pozná prevota, rozchechtává se a běží do hospod rozhlásit, že je košilatý prevot na pranýři.

Jde také do hospody U šišky, kde právě hýří Villon. Celá hospoda se žene ven a míří k pranýři. V nočních ulicích se otvírají okna a ustrojení lidé se ptají: „Co je?“ „Prevot je na pranýři!“ Zástup vtrhá na tržiště, chechtá se prevotovi a tropí si z něho úsměšky. Jehan a Georges, když poznají, že skutečně lapili prevota, jsou nejprve zaraženi, ale pak si hrají na hrdiny. Pařížský lid zpívá prevotovi písničku Hej, pane králi!, tančí a tanec končí hadem, který Villon vede do hospody U šišky.

Zde se ve veselí pokračuje. Jsou tu muzikanti, děvčata, mezi nimi také Isabeau, tančí se. Villon rozhazuje mezi hosty zbytek peněz, které vyhrál na Filipovi. Georges a Jehan jsou hrdiny dne. Musí vypravovati, jak to provedli a chvástají se, že to udělali schválně. Kolem rasa Georgese je plno dívek, které si ho namlouvají. Také pekař má kolem sebe obstarožní nevěstu. Jeden z Filipových skořápkářů, žárlivý na dívky, které mu odluzuje Geor-

ges, křičí, že s rasem v jedné místnosti sedět nebude. Bylo by došlo málem k vřavě, ale Villon vyskakuje na stůl a deklamuje: „Kdo stojí za víc? Rovný je náš rod! – Prašť jako uhoď. Jako u těch vran. – Milujem špínu. Špína je nám vhod. – Život nás vypliv. Plijem na život. – Zde v hampejzu, kde rozbili jsme stan.“ Při recitaci visí Isabeau na Villonových ústech očima. Ke rvačce nedošlo. Skořápkáři byli zakřiknuti. Pokračuje se v hýření. Pekař Jehan chytil v pase nějakou tlustou holku a jde s ní schody nahoru. Villon se stává netrpělivým, očekává Kateřinu. Potají se s šenkýřem o něčem domlouvá. Šenkýř bere džbán s vínem a dva poháry, nějaké jídlo, jde schody nahoru a Villon jde za ním, sebrav svůj plašť a přehodiv si ho přes ruku. V té chvíli mu vstupuje na schodech do cesty Isabeau. Smutně praví: „Ty máš nahoře dívku?“ Villon: „Ano.“ Isabeau: „Zůstaň! Budu tě mít také ráda!“ Villon: „Tomu ty ještě, panenko, nerozumíš“ a s těmito slovy jde dál nahoru schody.

Po odchodu Villonově začíná skořápkář, který prve napadl Georgese, zase křičet, že s rasem neseď, k němu se přidají ostatní taškáři, tasí dýky a Georges je před nimi nucen prchat. Pádí po schodech a ven na dvůr. Skořápkáři jej pronásledují, on se schovává do kurníku mezi slepice a oni ho marně po všech koutech hledají.

Georges v kurníku vystrkuje rozbitou střechou hlavu, aby se přesvědčil, je-li už vzduch čistý, když tu jde právě okolo Kateřina s Filipem. Ras Georges vyslechne celou intriku, jak má býti Villon lapen. Kateřina mu podstrčí věci z loupeže a zdrží ho do doby, než přijde stráž.

Po jejich odchodu vychází Georges z kurníku a netroufaje si vrátiti se do hospody, vylézá po trámku na pavlač domu. Hledá pekaře. Buší na jednotlivé zavřené okenice, ptaje se, zda tam není Jehan. Ale otvírají mu jen polonahé holky, rozmrzelé, že je to vyrušuje. Konečně pekaře nalézá a pootevřenou okenicí mu chce vykládat, co se chystá: „Villon...”

Villon netrpělivě čeká v pokojíku na Kateřinu. Té právě krčmář ukazuje v chodbičkách domu cestu a vede ji před Villonovy dveře. Kateřina tam vklouzává. Villon je rozradostněn, líbá lem šatstva, usazuje ji, kleká si k ní a vyznává jí lásku. A ona pod pláštík Villonův, který tu na stoličce leží, klade tajně rukou zlatý řetěz a měšec peněz, uloupené dnes u prevota. Kateřina dává Villonovi na prst také prevotův prsten. „To byla jen zástava, miláčku, že přijdeš...!“

Zatím ras s pekařem zoufale hledají po všech koutech domu Villona. Na ulici obklopuje stráž krčmu a hejtman se žoldnéry vchází dovnitř. Georges a Jehan nalézají konečně Villonův pokojík. Buší na dveře: „Mistře Františku, prchej, jdou pro tebe biřici!“ Stráž se již blíží sem. Oba tlukou na dveře a volají: „Máš tam ženu, která tě zradila!“ Villon uvnitř pokoje napíná pozornost a při těch slovech se zaráží. Kateřina zde stojí tvrdá a nemilosrdná. Venku bojují pekař a ras proti žoldnérům, zabraňují jim vstup. Villon z vnitřku vidí, jak praskají a povolují dveře. Chápe se pohozeného pláštíku a když jej bere, uvidí pod ním prevotův řetěz a jeho peníze. Bere řetěz, hází ho Kateřině do tváře a křičí: „Děvko!“ Vyskakuje oknem a prchá po střeších. Dveře povolují, do místnosti se řítí hejtman se strážemi. Hejtman, hloupě se tváře, se ptá: „Kde je?“ A sám si odpovídá: „Pryč!“

Stráž nenalezši Villona, věnuje se teď pekaři a rasovi, kteří se v úzkých hospodských chodbičkách statečně brání a při tom ustupují. Za nějakým rohem se dávají na útěk. Stráž za nimi, ale oni dobíhají do sklepa, v němž se zavírají.

Sklep má ode dveří ještě tři schůdky dolů a na protější straně je ve zdi ve výšce

zamřížované okénko. Na kozách je tu navršeno skoro až ke stropu víno v měščích. Jsou tu také, a sice v koutě, kam od okénka nemožno stříleti, dva ohromné sudy.

Stráž doběhne ke dveřím a nemůže dále. Jde tedy a s druhé strany střílí okénkem do sklepa šípy. Šípy se zabodávají do měchu s vínem a červené víno proudem teče. Georges a Jehan, chtějíce se skrýti na místo, kam střely nezasahují, vylézají na velký sud s vínem, který stojí na koze. Georges stojí na pípě a vytahuje Jehana nahoru. Jakmile je však nahoře také pekař, pípa se láme a víno teče proudem do místnosti. Oba se jej snaží zastaviti. Jehan drží ruku na otvoru, skrze prsty mu proudí víno a křičí: „Pípu! Sežeň honem nějakou pípu, nebo se utopím!“ „Pípu?“ povídá Georges. Nalézá nějakou sekeru, vyráží z druhého velkého sudu pípu, podává ji Jehanovi a zatím co se oba marně snaží zatlouci ji do prvního sudu, prýští teď proud vína také z druhého. Sklep se zaplavuje.

Vojáci zvenčí vyražejí rameny dveře, hromadně se proti nim rozbíhají. Uvnitř opilí již Georges a Jehan jen s hlavami nad vínem se rozhodují: „Vzdáme se.“ Jehan vylézá z vína, jde na stupeň, otvírá dveře a vojáci, kteří se plnými silami proti nim rozběhli, padají do vinného rybníka. Také ostatní spěchají a nechávajíce rasa rasem a pekaře pekařem, nabírají helmicemi víno a chlastají. Georges a Jehan se dochmelují s nimi.

Opilí žoldnéři vedou opilého Georgese a Jehana ulicemi. Nějaký opilý strážce prosí Georgese, aby mu pomohl nésti přilbu a halapartnu. Ten tak činí.

Opilý průvod dospívá k rohu, kde Georges prohlašuje, že už dál nemůže, že musí jíti domů, že tam má kozle, a vrací žoldnéřovi halapartnu s přilbou. Ten ho zdržuje, ať jde ještě s nimi: „To jseš nákej kamarád?“ Georges se loučí a líbá se se žoldnéřem. Potácí se domů, zatím co průvod vede Jehana dál.

Dveře do vězení. Opilí žoldnéři tam Jehana dovádějí, otvírají dveře a strkají ho dovnitř. Jehan se ocitá mezi strašlivými lotry, kteří se k němu ženou. Ale on prohlašuje: „Dejte mi pokoj, já jsem ospalej!“ Vrhne se na lože, zavrčí ještě „A těsto mi kyne...“ a usíná.

Prevot se doma zotavuje z nočního nachlazení na pranýři, napařuje se. Sedí v křesle, je přikryt plachtou, z níž se kouří. Chvillemi vystrkuje z plachty obličej a zuřivě se ptá: „Celá Paříž, toť se rozumí, to už ví!“ Nebo: „Co si povídají lidé?“ Vedle něho stojí městský hejtman a doktor medicus, kteří se na sebe rozpačitě dívají. Doktor medicus má připraveny klystýry, barvířské mísy, krabice s léky a nožíky k pouštění žilou. Konečně prevot odhazuje plachtu. Přistupuje k němu lékař s mísou a nožikem. Prevot mu nastavuje nahou ruku, aby mohl doktor bodnouti. Ale náhle ruku odtrhává a pouští se do hejtmana: „Jednoho chytil! Dva mu utekli! Skandál!“ Lékař: „Vaše urozenosti, bude třeba pustit žilou!“ Prevot natahuje paži, lékař chce řezat, ale prevot opět utrhuje a křičí na hejtmana: „Král už o tom ví! Stěžuje si na nepořádky v městě! Navrhnu mu, aby vás vyhodil z Paříže.“ Lékař: „Vaše urozenosti...“ Prevot zase natahuje paži, ale najednou si vše rozmýšlí, vyskakuje, kope do lékařových nástrojů a křičí na něho: „Ven! Ven!“ Lékař sbírá mísy, klystýry a nožíky a utíká. Prevot se rozzuřuje proti hejtmanovi. „Villona musíte dostat! Nebo půjdete! Vymohu si, abyste byl z Paříže vyhozen do Meunga! A s tím lotrem pekařem na mučení! Musí říci, kde je Villon! Tady jde o křesťanství a vlast!“ Hejtman na strážnici křičí na důstojníka: „Villon musí být za každou cenu nalezen. Tady jde o křesťanství a vlast!“

Poddůstojníci fackují a kopají na strážnici vojáky: „Bestie, jak nenajdete Villona, budete všichni pověšeni. Tady jde o křesťanství a vlast!“

V hospodě U šišky stojí vojáci za stoly a před nimi stojí vyslýchaní. Voják políčkuje nějakou ženu a křičí na ni: „Tak nepovíš? Kde je Villon? Tady jde o křesťanství a vlast!“ U šišky je vyslýchána také Isabeau. Voják jí hrozí před tváří pěstí: „Nepovíš-li nám to ty, kde je Villon, poví nám to pekař. Zítra půjde na mučení!“

Kláster, v němž je farářem jeho strýc Guillaume Villon. Isabeau jde do kláštera a do strýcova pokoje. Na otázku, co si přeje, odpovídá: „Jste strýcem mistra Františka Villona, jdu ho varovat. Hledají ho, jest jistě tady.“ Strýc: „Mýlíš se, děvče, tady není. A proč se zajímáš o mistra Františka?“ Bere ji za ramena a dívá se jí zpytavě do tváře, ve které poznává, co hledal. „Ach tak,“ povídá, „ty ho miluješ?“ Isabeau se rozplakává. Strýc se vyptává a ona vypravuje, že budou mučit pekaře, který Villona jistě prozradí. Strýc je životem zkušený, laskavý starý pán, který dívku utiší, nechá ji v pokoji a jde do podkrovní světnice, kde leží František. Po zradě Kateřinině jest sklíčen, zúčtovává se životem, nechce o ničem vědět a slyšet. Ale ve chvíli, kdy mu strýc říká, že pro něho budou mučit člověka, do něho vjíždí nová energie, vyskakuje a ptá se: „Jak to víš?“ „Nějaká dívka mi to řekla.“ „Kdo je to?“ „Nevím, čeká dole.“ František běží dolů do pokoje, kde čeká Isabeau a praví: „Ty, Isabeau?“ Hladí ji spěšně po vlasech, letmo jí říká: „Jsi hodná“ a vybíhá ven. Isabeau ho provází očima. Villon běží přímo za bránu do rasovny a do rasova pokojíku se zvířaty. Vyptává se na pekaře a co se s ním stalo, ale ras Georges se na nic nedovede rozpomenout. Když se dohodují, je vidět oknem žoldněře, který sem jde. Georges rychle Villona schovává. Ale žoldněř šel jen ke katovi, kterému odevzdal nějaké psaní. Ale poněvadž kat neumí číst, jde k rasovi, aby mu jej přečetl. Z psaní vychází najevo, že kat má hned přijít mučit pekaře. Kat povídá: „Jo!“ Když kat odešel, vychází Villon z úkrytu a oba se radí, co počítí.

Kat pracuje s nějakými mršinami na dvorku a Georges k němu přichází. Vykládá mu, že je u něho Villon, ukazuje mu jej oknem a že ho chce spoutat. Žádá ho, aby mu pomohl nalézt nějaký řetěz, který by se nepřetrhal. Kat mu jej pomáhá hledati, ale většinu z nich chlupatou rukou přetrhává. Konečně nalézají řetěz s ohromnými články, který zkoušejí. Georges jej váže katovi na ruce a přivazuje jej k podpěrnému trámu jednoho z rasovských stavení. Kat zkouší, zda to přetrhne, blbě se směje a říká: „Né...“

Georges se vrací do své světnice a oba zadem přechází.

Ve vězení sedí zatím pekař Jehan mezi lotry. Přichází pro něho žalářník a vede ho do hejtmanovy kanceláře. Tam sedí hejtman s písařem a biřicem. Ptá se: „Kde je Villon?“ Pekař: „Já jsem nic neudělal. Pusťte mě, doma mi kyne těsto.“ Do hejtmanovy kanceláře přichází prevot se svým průvodem. Jehan se mu klaní. Prevot okamžitě poznává chlapa od pranýře a křičí: „Na mučidla s ním!“ Žoldněř a žalářník se ho chápou a házejí ho do vedlejší místnosti.

Tam stojí připraveni dva zakuklení kati. Odvádějí Jehana odtud a vedou ho chodbami jakoby k mučírně. V určité vzdálenosti za nimi kráčí hejtman, písaři a se svým průvodem prevot.

V té chvíli zápasí na dvoře rasovny kat s řetězem, přivázaným na kůl. Zuří.

Zakuklení kati docházejí vězeňskou chodbou až k mučírně. Otvírají ji, vpouštějí tam nejprve panstvo a když to jest již tam, rychle zavírají. Kati odkrývají své kápě a ukazují se, že je to Georges a Villon. Georges volá: „A teď honem!“ Beží chodbami.

Kat napnul všechny síly, kláda, již je domek podepřen, se kácí, domek se boří a rozzuřený,

jako zvíře vrčící kat jde, vleka za sebou na řetěze kládu.

Villon, ras a pekař jdou chodbami. Zavřený prevot a jeho průvod zuřivě bouchá na dveře. Villon, kat a pekař docházejí ke stráži na chodbě, domnělí kati sklápějí opět své kápě a praví ke stráži: „Koukejte, jak řvou.“ Jehan: „Pálili jsme pekaře.“ Georges: „Snad byste tam měl někoho poslat, aby něco nevyvedli.“ Stráž k rasovi: „Kat si tě přizval na pomoc?“ Georges: „Jako vždycky. Pekař je strašně silný.“ Stráž je propouští.

Pařížskou ulicí vleče obr kat na řetěze za sebou ohromnou kládu. Lidé se zastavují a uličníci běží za ním.

Ras, pekař a Villon kráčí vězeňskými chodbami. Ras: „Znám to tu dobře. To už je poslední branka. Jsme venku.“ Docházejí ke stráži střežící vchod. Stráž: „Kdo to tam tak řve?“ Georges: „Mučili jsme pekaře.“ Stráž: „Ty také?“ Georges: „Pomáhal jsem kato-
vi, jako vždycky.“ Stráž jim otvírá branku, kterou sem vniká ostré denní světlo, Chtějí vyjít ven, ale při prvním kroku vidí, jak poslední kroky k brance dělá rozzuřený kat s kládou. Chtějí se vrátit zpět, utíkají, nastává zmatek, stráž jim nastavují pod nohy halapartny a oni padají. Jsou jati.

Ve chvíli, kdy jsou vedeni chodbami, již zbaveni kápí, otevírá jiná stráž mučírnu, kde byl uvězněn prevot se soudcem. Zajatci i průvod prevotův se setkávají v soudní síni. Zuřivý prevot ukazuje na Georgese a Jehana: „Každému padesát ran a vyhnat z Paříže!“ Pak se obrací k Villonovi: „A vás, mistře Františku, si necháme na jindy!“

Zbičovaný Georges a Jehan, oba s hlavami do půl oholenými, jsou vyváděni za pařížskou bránu, zde jsou jim sňata pouta a oni vystrčeni ven. Georges se smutně ohlíží po pekařovi.

Exekuce. Na tržišti je postaveno lešení, na něm soudní dvůr, kat a Villon. Předseda soudu předčítá rozsudek, jímž se Villon pro nepořádný a nekřesťanský život a pro tupení jeho milosti krále a úřadů odsuzuje k trestu smrti, ale tento trest byl nejvyšší milostí královskou změněn na veřejné potrestání sty ranami holí. Villon je svlékán do půl těla a vázán ke kolu. Kolem lešení jsou velké zástupy pařížského lidu. Je tu viděti Filipa s jeho skořápkou, je zde také vyděšená Isabeau. V otevřeném okně protějšního domu pyšně stojí Kateřina a za ní se pohodlně usadil prevot. Villon je mrskán katem rozzuřeným tím, co se mu nedávno stalo. Písař počítá rány. Skořápka se usmívá. Isabeau pláče. Někteří přátelé exekuovaného projevují rozhořčení. Během celé exekuce bubnují bubeníci, rozestavení kolem popraviště, na bubny, aby Villona, kdyby snad chtěl mluvit, nebylo slyšeti.

Písař počítá stou ránu. Villon zůstává bezvládný a je provazy přidržovaný u kola.

Kateřina stojí ještě u okna a prevot jí praví: „Zde je to zadostiučinění, miláčku!“ V té chvíli vletí do pokoje kámen a Kateřina mu jen stěží uhýbá. Rychle zavírá okenici. Diváctvo se rozchází s prostranství. Křičí a hází po okně Kateřinině kamením.

Do zavřených okenic buší kameny.

Pokojík v bytě Villonova strýce Guillaumea. Krucifix, před ním klekátko, na kterém klečí strýc Villonův a modlí se: „Pane Bože, odpusť mu! Je lehkomyšlný, pyšný a zbujný, ale jeho srdce je zlaté a miluje tě. Ježíši Kriste, jenž jsi byl také bičován a mučen, smiluj se nad ním, jest to básník, nedej mu zemřít!“

Zmučený Villon leží v podkrovním pokojíku v bezvědomí. Jest tu lazebník se svými nástroji, mísami, mastmi a rouškami. Je zde také Isabeau. Lazebník je na odchodu. Hledí na nemocného, krčí rameny a odchází. Po jeho odchodu se stává Villon neklidným. Třeští oči, nepoznává Isabeau, vztyčí se na loži, chce vyskakovati. Isabeau

ho přidržuje v náručí. Pojednou se Villon v horečce na loži vztyčí a s chorobným smíchem deklamuje tyto verše: „A nebyl to než pustý klam. – Ba klam a pravdy ani stín. – Lhala mi, že je popel mouka. – A z bronzu dělala mi cín. – Z čepice klobouk, můru z brouka; – říkala pole místo louka, – a ambíčka mi pletla s terny, – prý noc je, když se oko kouká – a bílý sníh byl zase černý.“

Villon vidí Isabeau a domnívá se, že je to Kateřina. Vášnivě ji obejmě: „Kateřino!“ Líbá ji. Isabeau pláče. V té chvíli vchází do místnosti strýc a špatně odhaduje situaci, laskavě se ve dveřích usmívá a kyne hlavou.

Villon se již uzdravuje. Sedí poloustrojen ve svém pokojíku, kolem něj jsou knihy a svitky pergamenů s jeho verši. U stolku sedí Isabeau, kterou učí Villon číst a psát; a ona neobratně píše velká gotická písmena. Ale venku se šere a je čas, aby šla Isabeau po krčmách se svým zbožím. Loučí se s Villonem.

Hospoda U šišky. Filip, ustrojený v kroji bohatého šviháka a v ostrém kontrastu s tím, jak vypadal v prvních scénách, tu hýří se svou skořápkou. Do místnosti přichází Isabeau a prodává zde své chleby. Filip ji poznává a se smíchem na ni křičí: „Co děláš, jeptiško benediktinského kláštera? Co děláš zmrskaná?“ Chce k ní jít, ale Isabeau, která šla směrem k jeho stolu, se obrací a jde k stolu jinému. Skořápkáři se Filipovi vysmívají: „Jo, od té chvíle, co ošetřuje lazara, je velká paní!“ Isabeau, chtě se vyhnout srážce, odchází a kumpáni se Filipovi vysmívají: „Sklaplo ti!“ Filip je pln vzteku, ale chvástá se: „Vsadte se, dnes je má!“ a rozkazuje: „Za ní!“ Skořápkáři se zdvihají, sbírají své věci, Filip, nádherný klobouk s pérem, a vybíhají se schodů.

Na noční ulici Isabeau už skoro dohánějí. Ale ona odhazuje svůj košík a úprkem běží. Skořápkáři za ní. Doběhla k benediktinskému klášteru, otevřela si dveře a vklouzla dovnitř. Zvniřka zamyká a běží nahoru k Villonovi. Skořápkáři se nemohou dostat dovnitř a tázavě se na sebe dívají, co by si měli počít.

V pokojíku vypravovala Isabeau Villonovi, co se děje. Chce ji doprovodit, ale ona to nechce dovolit. Ale Villon tvrdí, že je již zdrav, bere lucernu a pláštík a na odchodu se ještě vrací pro dýku, kterou zastrkuje za pás.

Před klášterem se ve tmě rozestavili skořápkáři do různých koutů a čekají. V skulinách dveří se mihne světlo, dveře se otvírají a jimi vychází Villon s Isabeau. Skořápkáři se plíží za nimi.

Villon s Isabeau docházejí v milostném hovoru na ulici. Isabeau, dílem z obav o Villonovo zdraví, dílem proto, že ji chce obejmout, ho vyzývá, aby na chvíli usedli.

Villon tak činí, bere dívčinu hlavu do svých rukou, dívá se na ni a líbá ji dlouhým polibkem.

Filipovi kumpáni se rozestavili po okolních křoviscích a v té chvíli začínají kukat, cvrkat, kokrhat a smát se. Vystupují na scénu. Villon vstává, bere Isabeau kolem pasu a chce odejít. Ale do cesty mu vstupuje Filip. Oba muži sahají k pasům pro dýky, ale Filip je rychlejší, vytáhne dýku, bodne po Villonově hlavě, Villon se uhýbá, dýka mu zasahuje ret a bradu, z níž prýští krev. Oba muži se srážejí. Villonova dýka v slabinách Filipových. Villon a Isabeau prchají. Filip padá na zem. Kolem něho skořápkáři.

Villon a Isabeau a strýc v pokojíku benediktinského kláštera rychle sbalují nejnnutnější věci, chystajíce se uprchnouti z Paříže. Isabeau a strýc obvázáli Villonovi jeho ránu. Strýc dává Villonovi nějaké peníze, aby měl na cestu. Na nočním břehu Seiny skládají Villon a Isabeau do lodičky své věci. Je zde také strýc. Loučí se se strýcem, sedají do člunu, odvazují ho a spouštějí ho na vodu. Plují nocí. Strýc na břehu dívá se za nimi a kyne rukou.

Ranní idyla u řeky. Liduprázdná krajina; nad řekou mlhy. Na břehu se válí dva

neslýchaně zpustlí a rozedraní chlapi: Jehan a Georges. Za nimi stan, pokrytý králíci, liščími a jinými kožešinami, všude kolem množství harampádí, rozbité krunýře, nastavovaná kopí, primitivní luky vlastní rukou vyrobené, provazy a rybářské náčiní. Protože Jehanovi, chrnícímu na břehu řeky, pes liže nos, probouzí se první. Budí kamaráda po svém boku. Ten zívá, převrací se na záda, sahá po luku a lhostejně střílí nad sebe. Dolů padá šípem prostřelená kachna. „Vždyť to už nemohu ani vidět. Takhle kdyby nějaká pořádná ryba byla...“

Jde se k řece míti, Georges vstává, jde za ním, kopá ho do zadku a Jehan padá do vody. Za chvilku vylézá z vody s velkou rybou za košilí. Bere své rybářské náčiní, rybu napičuje na udici, hází ji do řeky, konec šňůry si váže na bosou nohu a zase líně si na břehu lehá. Georges rozdělává oheň, krmí psa, škube kachnu a oba při této práci zpívají svou písničku. „Pomoc mi, lenochu,“ praví Georges, podává Jehanovi nedoškubanou kachnu. „Musím jít k prameni.“ Jehan vstává, činí jeden krok, chtěje si vzít kachnu, ale v tom jako sražen padá na zemi a po čisté rovině jede po bříse k řece. Georges za ním. Chytá ho, jedou oba, Georges se chytá vrby, vrba se vytrhuje z kořenů. Georges, Jehan a vrba jedou k řece, pod jejíž hladinou zmizí.

Po proudu řeky jede člunek, ale když přijíždí blíže, je vidět, že v něm sedí Villon s Isabeau. Oba vidí nějaký zápas na vodě. Georges křičí z vody. Také Jehan, jehož hlava se chvílemi nad hladinou objevuje, křičí. Villon vesluje k nim a vytahuje oba do člunu. Jehan má na nohou přivázaný provaz a když chce Villon veslovati ke břehu, jsou taženi rybou v docela jinou stranu. Dostávají se konečně ke břehu, společnými silami vytahují ohromného sumce. Teprve teď se Villon s oběma kumpány poznávají a mají ze shledání upřímnou radost. Jehan chce žertovati s Isabeau, ale ta mu to nedovolí.

Družná sumčí hostina kolem ohniště. Jídlo se podává po způsobu šlechtických hostin, na nejrůznějších střepech a kovových součástkách výzbroje. Přátelé se radí, co počít. Villon ukazuje, že má peníze, koupí si vůz a...

Na náměstíčku malého města hrají Villon a jeho přátelé před smějícím se publikem komedii. Všichni jsou v kostýmech na jevišti. Za starou couru přestrojená Isabeau deklamuje právě tyto verše: „Takhle se končí lidská krása. – Denně se hrbím víc a více. – Ruce mám bez krve a masa. – Boky se třesou viklajíce. – Prsa se tratí scvrkajíce. – Stehna, dřív zlatý poklad můj, – jsou skvrnitá jak jaternice. – A moje zahrádka, no fuj!“

V té chvíli letí městskou branou přímo na náměstíčko jezdec. U divadla prudce zaráží letícího koně, vztyčuje se v sedle a křičí: „Konec! Rozejděte se! Jeho milost král je mrtev!“ Letí dál. Herci přestávají hráti, jsou zaraženi a v očích obecenstva se jeví úžas. Někdo z davu povstane a praví: „Pomodleme se za královu duši.“ Celé shromáždění kleká a modlí se. „Otče náš...“ Také herci na pódiu poklekají a modlí se s sebou. Při modlitbě praví Jehan tiše ke Georgesovi: „Ale máme to smůlu! Je po obchodech! Smutek!“

Rovinou běží silnice. Po ní se kývají dva plachtové vozy, tažené venkovskými koni. U jednoho z nich kočuje Georges, u druhého Jehan. Vedle nich je Villon. Isabeau sedí pod plachtou vozu. Naproti vozům kráčí z dálky zástup. Když přichází zástup blíže, vidí se, že to táhnou pařížští žebráci s berlemi a mrzáckými přístroji, vedeni králem žebráků Ambrožem. Poznávají se s Villonem a ten se dává s Ambrožem do řeči. „Kam jede Villon?“ Odpovídá, že hráti divadlo. Ambrož: „A to objíždíte Meunge? Což nevíte, že tam na své korunovační cestě přijede král? Že jest Meunge plný lidí, že tam jdeme na slavnosti až z Paříže?“ Georges, Jehan a Villon se dohodují, obracejí koně a vozy a jedou opačným směrem, než sem prve přijeli, do Meunge.

V Meunge, kde se čeká příchod krále, je ruch a ozdobují se domy. Naši herci staví na náměstí divadlo. Protože Isabeau vylezla po žebříku příliš vysoko, je viděti její hezké nohy. Kolem jde manželka pařížského městského hejtmána, nyní přeloženého do Meunge, která se na Isabeau rozhořčuje a podle svého zvyku mele pyskem. Jehan a Georges si z ní dělají švandu a praví: „Urozená paní, račte nás navštívit večer, to uvidíte ještě jinčí věci!“ V té chvíli vylézá z vozu Villon a něco sem nese. Hejtmanku nezná. Ale ona ho poznává a spěchá rychle odtud.

Bývalý pařížský městský hejtman cvičí stráž. Prohlíží, zda mají v pořádku ústroj, kárá je, křičí na desátníka. Přibíhá sem jeho žena a chce mu oznámit novinu s Villonem. Ale on nemá kdy. A když na něho doléhá, vrčí na ni, do vojska ať se mu neplete. Po chvilce hádání prosadí hejtmanka přece jen svou a odvádí si muže do bytu, Hejtman, vrče, ji následuje.

V bytě na muže spustí: „Villon je v městě! Dej ho okamžitě zatknout!“ Hejtman: „Blázníš? Teď zatýkat Villona? Když Meungem pojede král?“ Hejtmanka: „Bačkoro, punčocho, hadre, onuce! Pro Villona jsi byl vyhnán z Paříže a teď, když ho můžeš prevotovi vydat a vrátit se na staré místo, teď, když jde o to, zavděčiti se novému králi, se bojíš! Ach, já nešťastná žena, pro takového kapouna, já, Pařížanka, musím hnít v téhle proklaté vesnici a bydlet v tomhle proklatém bytě!“

Večer pořádá Villonova skupina na náměstí představení. Ale sotva sehraji jednu scénu, přichází sem hejtman s žoldnéry a Villona, Georgese a Jehana zatýkají. V nastalém ruchu Isabeau mizí v reptajícím a rozcházejícím se zástupu.

Doma v bytě se pokouší městský hejtman při pochodni diktovat písaři psaní. Ale žena ho přerušuje, konečně ho odstrkává a diktuje sama. Když je hotova, praví: „Okamžitě ať sedne na koně posel a ještě teď v noci spěchá k pařížskému prevotovi s psaním!“

Isabeau bloudí po městě, potká krále žebráků Ambrože a vypravuje mu, co se stalo. Ambrož je zase chromý a slepý. Těší ji: „V Meunge jsou pitomci. Ani nevědí, že jede městem nový král, že musí býti všichni vězni propuštěni. Naším přátelům se nemůže nic stát. Neplač!“ Rozvazuje si slepeckou pásku a vypočítává si ze svého měšce nějaké peníze.

Isabeau jde k věži věznice a mluví okénkem z ulice s Villonem, kterému oznamuje radostnou zprávu.

V žaláři se uklízí. Uklízení řídí přihlouplý žalárník. Vynášejí a vyvážejí se odtud spousty svinstva, dává se nová sláma, čistí se mřížoví u oken. Někáký vězeň – stařeček – se tomu brání: „Nechte mi to tu, mám to tady už dvacet let, podám protest!“ Žalárník jde s uklízeči také ke Georgesovi a Jehanovi, kterým oznamuje, že přijede král a že budou propuštěni.

Městský hejtman provádí generální zkoušku přivítání krále. Tuto zkoušku sledují Georges a Jehan shora z okna svého vězení. Při zkoušce jsou vojáci, hodnostáři, písaři a měšťanky. Hejtman dává instrukce: „Až se támhle nahoře vypálí rána z děla, trubači spustějí fanfáry, dámy poběží k bráně s pohoštěním pro krále, purkmistr ponese na polštáři králi klíč od města. Tak si uděláme zkoušku.“ Na baště nabíjí vojáci dělo. Desátník: „Ale ne, abyste teďka vypálili; víte, že taková rána z děla stojí 6 grošů?“ Starý šikovatel: „To jsou teď v tý moderní době vynálezy! Dlouho-li pak s takovýhlema instrumentama může válka trvat? Do čtrnácti dnů musí býti odbytá!“

Dole na generální zkoušce kyne hejtman písaři a ten dává praporem na žerdi znamení. Vojáci na baště jakoby jedněmi ústy zařvou! „Bum!“ Dole spouštějí fanfáry, městské dámy se džbánky letí k bráně, purkmistr a měšťané také, hejtman se chytá za hlavu a křičí: „Pro rány boží, ještě ne! Fanfáry ne! Ženské zpátky!“

Jehan a Georges se v okénku věznice chechtají.

Hejtman dělá zkoušku znova. Řve: „A proč nezvonili zvoníci? No, počkejte! A teď přijedu já v brnění. Počkat! Já se jedu obléknout.“

Hejtman jde do strážnice oblékat si brnění, zatím na cvičišťě přichází hejtmanka: „Kde je?“ Jde ho hledat do strážnice, kde se zrovna mučí hejtman, snaže se navléci do malého brnění. „Mně je to malý!“ Hejtmanka: „Dyť jsi to už neměl deset roků na sobě!“ Prohlíží brnění: „Toť se rozumí, semhle se musí dát cvíkl a tadyhle se to musí nastavit!“

Dva podkoní vyvádějí jakž tak do brnění navlečeného hejtmána ven, kde mezi dvěma kládami je postaven kůň. Hejtmána vytahují na jeřáb, chtějíce ho seshora na koně postavit.

V té chvíli do příprav na náměstí vjíždí družina s pařížským prevotem v čele: Prevot křičí: „Kde je hejtman?“

V bytě hejtmanově. Řve tu prevot na hejtmána, oblečeného ještě v brnění. „Takové hovado jsem ve svém životě ještě neviděl. Dá zatknout Villona, když má jet městem král. Víte, co mi to dalo za práci, aby jel král jiným směrem...? Do Meunge nepřijede... Nemám kdy... Musím dohonit krále... Poprava musí být provedena okamžitě!“

Městský písař oznamuje měšťanům a městkám, shromážděným na generální zkoušce, že se král rozhodl jeti jinudy a do Meunge, že nepřijede. Ohromné zklamání. Měšťané se rozbíhají po městě, oznamující smutnou zprávu.

Nějaký lahůdkář napekl spousty kuřat a slepic, které má rozloženy na stole. V místnosti se ještě peče a kuchtí, tahaje pečeně z trouby, ohlašuje: „Poslední.“ V té chvíli strká do místnosti hlavu městský písař a oznamuje, že král do Meunge nepřijede. Lahůdkář se rozzuřuje: „Co... nepřijede? Ať si to tedy sežere.“ Bere kuřata a k zděšení kuchtíkovu je vyhazuje na ulici.

Tam se seskupili žebráci, kteří je sbírají. Je mezi nimi také Isabeau, která nemá smysl pro kuřata, nýbrž pro to, že nepřijede král, a radí se s Ambrožem. Ten svolává na poradu žebráky, rozesílá posly a za chvíli je vidět žebráky, jak jdou městem a ven městskou branou. Za branou ukrývají do roští berly a žebrácké rekvisity a pochodují směrem od města. Ambrož je vede.

Do vězení si přichází pro Georgese a Jehana žalářník. Oba jsou plni veselí a smějí se, že jdou na svobodu. Ale žalářník je vede do mučírny. Do mučírny vede zcela uzounká chodbička, kudy musí jít jeden za druhým. V mučírně je písař, dva zakuklení kati a prevot. Teprve, když ho vězňové vidí, chápou, že je zle. V zemi je otvor pro hladomornu, je tu skřípec na pálení, jsou tu provazy a mučící nástroje. U stolku sedí písař, chystaje se zapisovati. Prevot jim praví: „Žádný král sem nepřijede, jak jste si mysleli! Půjdete na šibenici! Villon tam v téhle chvíli již jde! Že zabil Filipa Sermoise, to již víme. Vaší věcí jest přiznati se, že spáchal loupež v mém domě. Jen tak můžete ujít smrti.“ Protože Jehan i Georges odmítají něco podobného vypovídati, jsou chopeni katy. Jehana přivazují provazy na skřípec, Georgese vytahují za svázané ruce po kladce do výšky a na nohy mu přivěšují ohromný kámen. Kat se chystá hořící pochodní Jehana pálit, ale prevot mu ji bere z ruky: „Vyřídím si to s tím darebákem sám.“

Prevot pálí Jehana do nohy a ptá se: „Tak jak to bylo s tou krádeží v mém domě?“ V té chvíli křičí z mučidel Georges: „On to neví, já vám to povím.“ Prevot odkládá pochodeň, jde ke Georgesovi a ptá se ho, co ví. Georges něco koktá, ale zatím pochodeň spaluje provaz, kterým jsou přivázány Jehanovy nohy a je viděti, jak se provaz škvaří a nohy jak se uvolňují. Jehan křičí: „Já ti všechno povím!“ Prevot jde k němu, ale ten ho uvolněnými nohama kopne, až prevot padne. Přitom pádem rozhoupá Georgese, běží sem jeden z katů, který rozhoupaným kamenem na Georgesových nohách dostane do hlavy a padne

také. Běží sem druhý kat, toho uvolněným nohama kopne Jehan, kat spadne do vařící smoly a když vylézá, mne si oči, odhazuje smůlu a kápě a potácí se, něčeho se chytí a strhne kladkové zařízení, na němž visí Georges. Písař zděšeně prchá. Popálený kat se pitomě klátí mučírnu, kdykoliv přijde do blízkosti Jehana a Georgese, kteří se uvolňují, je odhozen vždy někam jinam.

Mezitím dospěli žebráci k vidlici cest a mostu. Cesta přes most vede do polí, cesta bez mostu do Meunge a tudy žebráci právě přicházejí. Ambrož dává rozkazy.

V městských ulicích jde průvod se spoutaným Villonem a s hejtmanem k popravišti.

V mučírně poutají Jehan a Georges prevota. Jeden kat se válí na zemi, druhý mátožně chodí kolem. Georges a Jehan uvážou prevota za provaz a táhnou ho do výšky: „Tak, teďka budeme mučit dědečka!“ Georges: „Smí člověk krást?“ a táhne prevota do výšky. „Ne!“ křičí prevot a oba ho pouštějí dolů. Zase: „Smí člověk podvádět, smí být na lidi surový? Smí být korupčník?“ a vytahování se opakuje. Georges: „Jsi zloděj a korupčník ty?“ „Ne!“ křičí prevot, oni ho táhnou nahoru a prevot volá: „Ano!“

Po silnici, po níž odbočuje druhá cesta s mostem, se blíží královský průvod. Předvoj přejíždí přes most, z čehož je zřejmo, že se král chce vyhnouti Meunge. Žebráci si lehají na zem před královským povoz. Překvapený král dává rozkaz, aby přejeli přes ně, ale jeho průvodce mu praví: „Není možno, královská výsosti, jste první den králem. A pařížští žebráci jsou příliš mocní.“ Na druhé straně mostu se část žebráků potýká se skupinou jezdců, která jest již na protějším břehu, umožňujíc tak, aby třetí skupina mohla strhnout most. Most se řítí, několik žebráků i s Isabeau vyskakují na králův povoz, šlehají do koní a ženou povoz k Meungu, zatím co zbylí svádějí klacky bitvu s královským průvodem.

Průvod s Villonem a s městským hejtmanem dospěl už pod šibenici. Letí sem určený písař z mučírny, který oznamuje hejtmanovi, co se právě stalo. Hejtman určuje oddíl vojáků pod velením důstojníkovým, který má přijít prevotovi na pomoc. Vojáci s důstojníkem běží z poprav ulicemi.

Dospívají k úzké chodbičce před mučírnu, kudy může projít jen jeden člověk. Důstojník pokynem ruky jednoho po druhém diriguje tam a vojáci odcházejí.

Ve vnitřku již na ně čekají Georges a Jehan, Georges každého spálí žhavým železem na zadnici, Jehan mu dá klackem přes hlavu, takže jeden po druhém padají po hlavě do otvoru hladomorny.

Dole v hladomorně sedí vyhublý dědeček-vězeň, vojáci padají vedle něho a dědeček, bezzubými ústy počítaje, si dělá kamínkem na stěně čárky. Klade si na hromádku kamínky.

Důstojník, který sem vojáky jednoho po druhém poslal úzkou chodbičkou, je v brnění. Když už všichni zmizeli, jde tam statečně s ohromným mečem sám. Georges, jako u všech, chce ho žhavým železem spáliti do zadnice, ale to na obrněného důstojníka neplatí. Bere svůj meč, rozmáchne se, chce někoho z obou tnouti, ale roztíná vejpl mučírenský skřípec. Mezi vězni a důstojníkem dochází k honičce.

Oni před ním utíkají chodbičkou a točitými schody někam vzhůru. Důstojník, který se pohybuje pomaličku, stoupá za nimi pomalými golemovskými kroky.

Georges a Jehan dobíhají k vrátkům, ale marně s nimi lomcují, poněvadž jsou zavřena. Jsou v pasti, poněvadž sem chodbičkou kráčí rytíř a vyplňuje celou šířku. Když je už blízko nich, rozbíhá se proti nim s mečem. Ale dostal se na zúžené místo, ve své vášni se do něho vklínjuje a nemůže dopředu ani dozadu. Oba k němu přistupují, oddělují mu hledí, kroutí mu nosem a tahají ho za vousy. Jehan si sáhne do kapsy, vytáhne myš a strčí ji rytíři do hledí. Rytíř sebou trhá, berou mu meč a jím si otvírají branku.

Ocitají se nahoře na baště, kde stojí dělo. Shora vidí popraviště s Villonem, kterého se právě chystají pověsit. Z dálky se sem blíží královský kočár. Jest ověšen žebráky a na kozlíku sedí Isabeau. Georges a Jehan křičí na popraviště na hejtmana: „Zastavit popravu, nebo budeme střílet!“ Ale hejtman v přípravách k pověšení Villona pokračuje.

Vedle děla je malý ohníček s železy. Jedno z nich berou a chtějí přivést dělo k výbuchu. Ale nejde to a Jehan si stěžuje: „Vono to nechce fungovat!“ Konečně se jim to podaří. Kule letí, dělo se zpětným odrazem vymrštuje zpět, těsně vedle nich. Vejpůl přeražená šibenice se kácí.

Dělo zaletělo zpětným odrazem do chodbičky, kde je vklíněn rytíř, vyrazilo ho a rytíř letí dolů po schodech; naráží na tlupu žoldnéřů, kteří se sem ženou a všichni se řítí dolů se schodů.

Po popravišti poskakuje dělová koule.

Ale rána z děla byla znamením pro město, že se blíží král. Zvony znějí, troubí se fanfáry, neustrojení lidé nebo dostrojující se a zapínající si kalhoty vybíhají ven, purkmistr shání polštář a klíče, měšťanky občerstvení a letí k bráně. Ta se otvírá a do ní vjíždí královský povoz, celý ověšený rojem žebráků a na kozlíku s Isabeau.

Zmatek vítání.

Průvodčí králův předčítá amnestii. Řítí se sem rytíř s povalenými žoldnéry, z popraviště sem úprkem běží hejtman. Také Villon. Hostinský lamentuje, že kuřata zahodil, z žaláře se propouštějí vězňové, kteří jdou také vítat krále.

Nadšení lidé se objímají. Villon s Isabeau, dědeček z hladomorny s žalárníkem, rytíř s paní purkmistrovou, měšťanka s králem, Georges s Jehanem. Jehan praví: „Copak, vám je hej, ale mě doma kyne těsto!“

Ediční poznámka

Oba texty nebyly dosud publikovány, v této edici vycházejí poprvé. Originály se dochovaly v literární pozůstalosti Jana Wericha, která je uložena v Literárním archivu Památníku národního písemnictví. Pracovní charakter synopsí, jak už bylo řečeno v úvodních poznámkách, způsobil, že texty trpí na několika místech nelogickou návazností a jazykovou nesprávností. Jedná se převážně o evidentní záměny vlastních jmen a názvů, neshodu mezi podmětem a přísudkem, chybějící předmět ve větě, který je znám z předchozího kontextu, chybějící zvrtné částice u sloves a chyby sémantické. Vedení snahou minimálně narušit individualitu jazykového výrazu V. a W., zasahovali jsme do textů jen v případech nezbytně nutných. Postupovali jsme podle běžných edičních zásad a pravidel českého pravopisu, přičemž jsme dbali na zachování espritu doby, v níž texty vznikly. Beze změny jsme ponechali infinitivní koncovky *-ti*, tvar slovesa *jest* a všechny sémantické i syntaktické archaismy.

Hej, pane králi.

Originální text je strojopis na šesti listech jednostranně popsaných. Na první straně strojopisu není název, ale protože byl uložen v deskách s Werichovým rukopisným titulem *Hej, pane králi*, nazvali jsme jej tak, což není, podle našeho názoru, nepřipadné. Podle současných pravidel jsme opravili interpunkci, ve slovech *přezka* a *zpuštění* píšeme *z* místo *s*. Dále jsme opravili slovo *pamflet* psané v celém textu jako *panflet*. Varianty *Purkmistr* a *purkmistr* jsme sjednotili na podobu s malým *p*. Opravovali jsme také kvantitu hlásek *i* a *í* v osobních zájmenech.

Dva kumpáni mistra Františka.

Originální text je strojopis na patnácti listech jednostranně popsaných. Opravy byly provedeny především v interpunkci, sjednocena byla podoba slov *mistr*, *U šišky*, a *skořápka*. Opravili jsme *z* na *s* ve slově *stržit*, graficky jsme sjednotili uvozovky a pomlčky tak, aby odpovídaly svému významu v textu. Vlastní jméno *Isa-beau* jsme ponechali v podobě, v jaké se vyskytuje v textu.

V. K.